

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Epistola 12

Citation: Holberg, Ludvig: "Epistola 12", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 22. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holb11val-shoot-workid55645.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

EPISTOLA XII.

Til **

Jeg takker for Communication af den mig tilskikkede tydske Tractat, som handler om Pedanter. Mine Tanker derom er denne, at Autor ikke haver udstuderet sin Materie grundig nok: Saasom han meener, at Pedanterie haver alleene sit Sæde udi lærde Societeter, da dog en Pedant haver mange Fora og værne Ting, saa at man kand stævne ham til geistlig, verdslig, til Hof- og Krigs-Ret; Ikke at tale om, at Skribenten declamerer alt for hæftig mod Pedanter, hvilke han anseer som Monstra, Ukrud og fordervelige Mennesker, og ved saadant Invectiv giver tilkiende, at Verket heller er skrevet af en Pedant, end om Pedanterie; Thi at ivre sig forsterkt over visse Ting, som heller udfordre Latter end Bitterhed og Galde, er en Pedants Egenskab og Hoved-Character.

Pedant er et Fransk Ord, hvilket, naar det tages i en god Meening, betyder intet andet end en Skolemester, og er det samme, hvad som paa Latin heder Pædagogus eller Læremester: Derfor siger Boileau, naar han taler om de Erindringer, som den sunde Fornuft, vor Læremester, stedse gjør til Mennesker:

C'est un Pedant, qu'on a sans cesse à ses oreilles.

Naar derimod Ordet tages udi en ond Meening, betegnes derved de Slags Mennesker, der med Ærbødighed tractere 23 Bagateller, og fordybe sig saaledes udi u-nyttige Subtiliteter, at de forglemme Hoved-Pligter og meest magtpaaliggende Ting, der see alleene efter Skallen, men agte ikke Kiernen, og forelske sig udi deres egne Daarligheder. Deslige Mennesker findes udi alle Stænder: Saa at der kand være Stats-Pedanter, Hof-Pedanter, Skole-Pedanter og Krigs-Pedanter, alle lige befængede, skjønt enhver paa sin Maade: Ligesom en drukken Mand er en drukken Mand, enten han haver faaet Ruset af Viin, 011, Brændeviin eller anden Liqueur. En Skole-Pedant er den, som fra Top til Taae er bevæbnet med Distinctioner og Syllogismer, som med Thoma Diaphorio forfølger sin Meening til de yderste Grændser af Logica, som censurerer alle andre Skribentere, end ogsaa dem, som han bestiaeler, som med Bitterhed declamerer mod Klædedragt, Moder og indifferente Ting etc. Om saadan Pedant er u-nødtigt at tale, saasom ingen Materie er vitløftigere udført, og det er ikke andet, end igien at opkaage, hvad som jeg selv og u-tallige andre Skribentere derom have skrevet. Jeg vilde derfor, dersom Brevets Korthed saadant tillod, give nøyere Afridsning paa de andre Slags Pedanter, hvis Portrait er mindre trivial, og derfor behøver omstændigere Forklaring: Men et Brev maae være kort, helst naar det skal affærdiges med Posten, og det er en Art af Pedanterie, at udføre vitløftige Dissertationer udi Post-Breve, som betaales efter Vægten. Jeg vil derfor herudi være gandske kort, og alleene sige dette, at intet er almindeligere end at høre en Pedant at skiemte med en anden; hvilket kommer deraf, at de ikke have gjort sig ret Idée om Pedanterie, og ikke eftertænke, at samme Frues Herredømme strækker sig langt videre, end man indbilder sig, og at hun haver Undersaatter blant alle Stænder. En Skoleholder havde engang et Ærinde til en Hof-Junker: han kunde i en halv Time ingen Audience faae, efterdi Herren stod saa længe for Speilet og krusede sit Haar; hvorudover Skoleholderen blev u-taalmodig, gik bort, og sagde ved sig selv: *Hvilken velbyrdig Pedant!* Da Herren endelig efter stor Møye 24 havde faaet sit Haar udi ønskelig Symmetrie, og afpasset det ligesom efter Geometriske Regler, raabte han til sin Tiener: *Lad nu Pedanten komme ind:* Men den ene Pedant var alt borte, og den anden var tilbage. Hvis den gode Herre havde kiendt sig selv, havde han heller sagt: *Lad min Ordens-Broder komme ind;* og det med ald Billighed, thi de vare begge befængede med Pedanterie i lige Grad, skjønt paa u-lige Maade, saa at man kand sige, at den ene var af de sorte, den anden af de røde Pedanter; og er det vanskeligt at dømme, hvo af dem giver meest Materie til Latter. Mangen Skolemand fordyber sig saaledes udi gamle forrustedede Sager, at han væmmes ved alt det, som er nyt og friskt, end ogsaa ved sin egen unge Hustrue: Han eftersøger med saadan Iver Latinske og Græske Glosers Oprindelse og Etymologie, at han ingen Etymologie eller Oprindelse kand vise til sine egne Børn; men dertil maa svare: *Spørg min Vicarium.* En Hofmand derimod bekymrer sig om andre Slags Bagateller: en U-orden udi hans Hoved-Frisures, en Fold paa hans Klæder ligger ham meer paa Hierte end et heelt Bibliotheks Undergang: Hans Autores Classici ere Parykmagere og Skrædere, saasom det er ham meer om at gjøre, hvorledes hans Haar kand paradere, og hans Klæder kand passe, end med hvad Accuratesse, eller med hvilke Characterer en Cicero eller Seneca bliver trykt. Vil man sige, at mangan Hofmand foragter deslige Ting, og elsker Studeringer ligesaa sterkt som en der fører Navn af Philosophus, saa kand man og sige, at mangan Skolemand foragter ogsaa unyttige Videnskaber, og haver ligesaa galante Sentimens, som den der fører Navn af en Hofmand. Min Tale sigter kun til at viise, at der findes ligesaavel Pedanter udi store Herrers Paladser som blant Skolestøv.

Saasom der ere Skole- og Hof-Pedanter, saa ere der og Stats-Pedanter. Man haver kun at sammenligne en Scholastisk Act med mangan Stats-Congres, for at see, at det eene med det andet er Skue-Spil. Kunde en Aristophanes skiemte med sine Tidens Philosophis, at de efterforskede,

om det Lyd, som en Flue eller Myg giver fra sig, kommer af For-Enden eller Bag-Enden; saa kand en Philosophus og finde Leilighed til at skiemte med vore Tiders Statsmænd. Jeg vil forbigaae at tale om, hvad udi store Stats-Forsamlinger forhandles, hvorledes hvert Ord maa veyes, hvert Skridt passes efter Tacten, og hvorledes Fluere gjøres til Elephanter. Dette siger jeg, vil jeg ikke tale om, efterdi et almindeligen antagen Stats-Pedanterie saadan Grimacer paabyder; og mangen fornuftig Statsmand beleer udi sit Hierte det, som han med største Ærbarhed er forbunden til at gjøre; ja, ligesom en gammel Romer fordem sagde: An augur augurem potest intueri absque risu? Saa siger han og maaskee: Mon en Gesandt kand ansee en anden Gesandt, og tilligemed bare sig for Latter? Men der ere fundne og endnu findes adskillige blant de Slags Folk, der ansee Bagateller med samme Øyen, som Hoved-Sager, der poussere de Qualiteter, som recommenderes Statsmænd og Gesandter, saavidt, at de blive latterlige, der ingen Troe fæste til hvad som siges, eftersom Mistanke holdes for en dyd udi Stats-Sager; Der ere maalløse udi indifferente Ting, efterdi Taushed holdes for en Nødvendighed, ligesom Skrивeren, der til ingen turde sige, at Borgemesteren havde spildt Blek paa sin Klud, efterdi Raadstue-Sager burde holdes hemmelige: En saadan en haver ingen Føye til at belee Pedanterie hos en Skolemand; thi han maa heede Envoyé, Plenipotentiarius, Minister eller extraordinaire Ambassadeur, saa er han dog derhos en extraordinaire Pedant.

Videre ere endnu et Slags Pedanter, som de Franske kalde Pedans de robe, bestaaende udaf Dommere, Advocater og Betientere udi Collegier, hvorpaa Verden haver saadan Forraad, at man deraf kunde oprette et femte Monarchie. At udføre det Pedanterie, som findes udi samme Stand, vilde blive alt for vidtløftigt. Deslige Stands-Personer have intet at bebreide Skolemænd. En Jurist kand give ligesaa stor Materie til Skuespil, som en Grammaticus, og hvis Munstring skulde holdes, vilde man finde lige saa 26 mange unyttige Subtiliteter og intet betydende Distinctioner udi Jure, som i Philosophien.

At finde Pedanter udi Krigs-Standen, vil du maaskee holde vanskeligt at vise, og i saa Maade bilde dig ind, at det her vil gaae mig, som Præsten der deede sin Text udi 3 Parter, skjønt han havde kun Materie til tvende. Krigs-Standen, skjønt den er store Laster underkastet, holdes gemeenligen for at være fri for Pedanterie; og seer man derfor, at ingen skiemter meer med Pedanter end Krigsfolk. Men jeg haver tilforn viset, at intet er almindeligere, end at en Pedant driver Spot med en anden, og at saadant reyser sig deraf, at man seer andres men ikke sine egne Feil. Lader os løsligen examinere denne Stand, maaskee vi ville finde, at der ere ligesaa mange røde som sorte Pedanter udi et Land. Kaaber, Køllerter, Skæg og Knævelbarter forandre ikke et Menneskes Natur. Man maa svøbe en Pedant udi en Løve-Hud, og bevæbne ham med Hercules Kølle, saa bliver han dog en Pedant. Der siges vel, at Standen kand støbe Folk om: dette vil jeg lade staae ved sit Værd; Men end om jeg kand vise dig, at ved Krigs-Standen selv hænger adskilligt Pedanterie? Jeg vil til Beviis herpaa kun anføre nogle udi Krigs-Standen autoriserede Vedtægter, Love og Regler. Hvad kand være u-rimeligere end den indbildte Point d'Honneur, hvorved Krigs-Folk efter hellige Vedtægter forbindes at duellere med hinanden, det er at sette Liv og Siæl paa Spill, enten for et Ord, for en Mine, og for en Ting af ingen Betydning, og som udfordrer heller Foragt end Vrede og Hevn, eller for virkelig U-ret, som ved Øvrighed og Landets Lov kand erstattes. Dette seer man dog dagligen at skee, saasom det holdes for en Vanære at andrage en Tvistighed for Øvrigheden og at adlyde Landets Love. Dette er ikke nok: deslige barbariske Actioner skee med stor Politesse, og mange foregaaende Formaliteter, saa at det maae vel heede, som Poëten siger:

C'est avec Respect enfoncer le poignard.

Saaledes er det beskaffet med alvorlige Dueller: Andre ere mindre lastværdige, men meere pedantiske, saa at de kand lignes med Skole-Disputationer, hvilke efter nogle Timers Mundhuggen endes med Berømmelser og Gratulationer af begge stridende Parter: og, ligesom her antages Respondenter, der maa see til, at Opponenten ikke komme en Præses for nær, saa antages og der Secundanter, hvis Pligt er at see til, at intet Blod paa nogen af Siderne bliver spildt, men at de nøgne Kaarder gandske tørre stikkes i Skeden igien, og at de stridende Parter efter aflagde dybe Complimenter gaae fra Vallstedet til Viinkielderen. Hvad læres andet deraf, end at Mars blant sine Børn kand regne ligesaa mange Pedanter, som Apollo, og at een Stand haver lidet at bebreide en anden. Man seer i adskillige andre Ting ogsaa Exempler paa militaire Pedanterie: Jeg vil ikkun alleene løsligen tale om Krigs-Exercitier; alting maa derudi gjøres efter afpassede Tempo og Regler: der spørges ikke om, hvor hastig Soldaten kand lade sin Flint, men om han kand lade den efter Tacten: Armene maa holdes fra Livet; Fødderne staae udi en vis Positur e; Hvert Skridt maa gjøres ligesom efter Noder og udi Cadance, og hver Bevægelse deeles udi 3 Tempos: *ein, zwey, drey*: saa at en commanderende Officier haver Anseelse af en Dantzemester, der exercerer sine Scholarer, og intet fattes uden at have en Violin udi Haanden. Jeg erindrer mig ved denne Leylighed en vis Borger-Capitaine udi min Føde-Bye: clen samme var kun en maadelig Officier, men en fornuftig Kjøbmand. Da han engang exercerede Borgerskabet, og i en Hast ikke kunde komme ihu at sige: *Rechts herstellt euch!* sagde: *vender nu Rumpen til Raadhuuset igien;* og, da han derover blev beleed, svarede han: *Det kommer ud paa et, naar kun Tingen bliver giort.* Hvad man kunde dømme om denne Mand, er dette at hvis han ikke var Soldat, saa var han ey heller Pedant. Exercitier ere nødige, men de mange Broderier, som settes derpaa, ere modbydelige. Jeg vil ikke tale om adskilligt andet: Anførte Poster kand være nok til at bevise, at denne Stand 28 er ligesaa lidet fri

for denne Lyde, som andre Stænder; og at denne Gudindes Herredom strekker sig videre, end nian tænker, ja efter nogles Meening end og til u-mælende Dyr. En Gaas bukker med Hovedet, naar den gaaer igiennem høye Porte, af Frygt for at støde sin Pande; en Hund bieffer sig hees mod Maanen, og en Nat-Ugle synes at have ligesaa høye Tanker om sin vocal Musiqve, som Nattergalen. Men saadant kand rettere henføres til Taabelighed. Man kand ellers sige, at iblant alle Stænder ingen er meere befriet for Pedanterie end Bonde-standen. Bønder bekymre sig ikke uden om fornødent Arbeyde, og søge efter de korteste Veye at komme til Maalet. De vide vel ikke saa mange Ting, som andre, men de vide ey heller saa mange unyttige Ting. Deres daglige Arbeyde er at dyrke Jorden. De lade Lærde Folk bekymre sig om at rense Skrifter fra Copiist-Feyl; de selv rense deres Agre fra Ukrud: De lade andre gjøre Bøger; de selv gjøre Børn, og forrette det eene med det andet uden unødige Formaliteter. Jeg vil slutte mit Brev med en Reflection som en berømmelig Fransk Autor gjør over Hoffmænd og Bønder. *Jeg veed ikke, siger han, hvilken er meest nyttig for en Stat, enten en pudret Herre, der veed paa et Haar, naar Kongen gaaer til Sengs og naar han staaer op, eller en Bonde, der føder og beriger Landet.* Jeg forbliver etc.